

І.І.Скиба (Ужгород), О.В.Ферков (Ужгород)

**МІЖНАРОДНА НАУКОВА КОНФЕРЕНЦІЯ "УКРАЇНА – УГОРЩИНА:
СПІЛЬНЕ МИНУЛЕ ТА СЬОГОДЕННЯ"**

14–16 квітня 2005 р. в Інституті історії України НАНУ відбулася перша за роки незалежності Української держави міжнародна наукова конференція „Україна – Угорщина: спільне минуле та сьогодення”, ініціаторами якої були Інститут історії України НАНУ, Інститут історії Угорської академії наук, Демократична спілка угорців України, Посольство Угорської Республіки в Україні, Державний комітет України в справах національностей та міграції.

У конференції взяли участь понад 50 науковців та політиків з обох країн. Відкриваючи захід, директор Інституту історії України НАНУ академік *Валерій Смо-*

лій відзначив важливість та актуальність нового погляду на тисячолітню історію українсько-угорських взаємин і побажав форуму плідної роботи. Учасників конференції привітали державний секретар уряду Угорської Республіки *Вільмош Сабо*, Надзвичайний і Повноважний Посол Угорської Республіки в Україні *Янош Тот*, заступник директора Інституту історії Угорської академії наук *Аттіла Пок*, заступник голови Державного комітету в справах національностей та міграції *Рауль Чилачава*, голова Демократичної спілки угорців України, народний депутат України *Іштван Гайдош*, Посол з особливих доручень Міністерства закордонних справ України *Дмитро Ткач*, який, зокрема, поділився спогадами про становлення добросусідських відносин між незалежною Україною та Угорщиною в 1990–1992 рр., оскільки був першим Надзвичайним і Повноважним Послом України в Угорщині.

Угорська сторона була приємно вражена повідомленням проректора з міжнародних зв'язків Ужгородського національного університету (УжНУ) *Миколи Палінчака* про відкриття в навчальному закладі з 1 травня 2005 р. кафедри історії Угорщини та європейської інтеграції.

У перший день конференції з основними етапами та проблемами історії українсько-угорських взаємин учасників форуму ознайомив д-р іст. наук, професор, завідувач відділу всесвітньої історії й міжнародних відносин Інституту історії України НАНУ *Степан Віднянський*. Свою доповідь він розпочав із характеристики історичного минулого двосторонніх відносин, початок яким поклало переселення мадярських кочових племен із Південного Приуралля на Тисо-Дунайську низовину в добу раннього середньовіччя. Активні, дружні, чи менш активні, а іноді й ворожі, але ці зв'язки не переривалися ніколи. Учений виділив п'ять основних етапів у розвитку українсько-угорських взаємин і наголосив на проблемах, що потребують подальшого вивчення: слов'янська спадщина в угорській історії та автохтонність населення Карпат, характер його державності до XII ст.; угро-руські відносини напередодні й під час ординської навали та культурно-духовні рецепції двох сусідніх народів; спільна боротьба проти турецьких загарбників та австро-габсбурзького гніту в XV–XVIII ст.; взаємна підтримка українського й угорського національно-визвольних рухів у XIX – на початку XX ст.; непрості взаємини під час світових воєн; характер та досвід українсько-угорських відносин у повоєнний період. На якісно новий рівень українсько-угорське співробітництво вийшло після постсоціалістичної трансформації в Угорщині та проголошення Україною державної незалежності (1990–1991 рр.).

Українсько-угорські стосунки в добу раннього середньовіччя предметно проаналізували й узагальнили відомі вчені – член-кореспондент НАН України *Микола Котляр* та професор Печського університету *Марта Фонт*, які тривалий час плідно досліджують цю проблематику. Активним було обговорення після основних доповідей, участь в якому взяли директор Інституту української мови НАНУ, член-кореспондент НАН України *Василь Німчук*, директор Будапештського історичного музею, професор *Іштван Фодор*, заступник директора Інституту археології НАНУ, д-р іст. наук *Гліб Івакін*, викладач Прикарпатського національного університету *Мирослав Волощук*. Жваву дискусію серед дослідників викликало питання про державну належність Закарпаття в IX–XI ст. М.Фонт переконливо доводила, що з огляду на географічне розташування краю, він не міг безпосередньо належати до Київської Русі – можна говорити лише про сферу впливу Давньоруської держави на цей регіон, так само, як і Угорщини.

14 квітня в приміщенні Посольства Угорської Республіки в Україні за участю учасників міжнародної наукової конференції відбулася презентація видання “Київський щоденник. 3.XII.1941 – 19.I.1942” Нандора Феттіха. Про унікальне джерело з історії Києва часів окупації розповів головний редактор книги, д-р мистецтвознавства, професор *Олександр Федорук*, а з науковими коментарями та

враженнями про роботу над виданням виступили укладачі *Д.Малаков, Г.Полюшко* та *С.Мадяр*. Учасники зустрічі дізналися про передісторію щоденника, адже він вийшов друком відповідно до рішень українсько-угорської комісії в справі повернення культурних цінностей, що під час Другої світової війни потрапили на територію іншої країни. Угорська сторона виявила люб'язність, передавши рукопис із правом публікації українській стороні.

Не менш насиченим і дискусійним був другий день конференції. Тематика доповідей охопила період пізнього середньовіччя, нового й новітнього часу. Виступили вчені як із України, так і з Угорщини – професор *Іван Мандрик* та канд. іст. наук *Оксана Ферков* (Ужгород), кияни *Віктор Горобець*, *Тарас Чухліб*, *Андрій Гурбик* та *Микола Несук*, професор Єгерського університету *Шандор Гебеї* та дослідники військової історії *Ференц Полман* і *Андор Біро* (Будапешт). Зокрема, *О.Ферков* представила доповідь про стан розробки проблеми українсько-угорських зв'язків періоду середньовіччя в угорській історіографії другої половини XIX – початку XX ст. Було відзначено, що попри наявність багатьох дискусійних питань, дана тематика не була розкрита в повній мірі, проте в другій половині XIX – на початку XX ст. в угорській науці було закладено підвалини вивчення угорсько-українських взаємин, адже стрімко розвивалася славістика, що вплинуло на постановку питання зв'язків угорців із східними слов'янами. Окремі твердження дослідниці викликали дискусію серед науковців. Зокрема *М.Фонт* зауважила, що потрібно обережніше підходити до питання визначення меж пізнього середньовіччя, а *М.Котляр* у тлумаченні історичних подій закликав спиратися на першоджерела, а не на їх інтерпретації в пізніші часи.

Центральне місце при аналізі українсько-угорських зв'язків нового часу було відведено подіям середини XVII ст., а саме українсько-трансільванським взаєминам 1648–1657 рр. Професор *Ш.Гебеї* на оригінальних джерелах висвітлив дипломатичні зв'язки Богдана Хмельницького з угорсько-трансільванським князем Д'єрдем Ракоці, а д-р іст. наук *В.Горобець* порушив маловивчене в історичній науці питання українсько-трансільванської військової співпраці 1657 р. в контексті формування протестантської ліги. Зі змістовними доповненнями до історії українсько-угорських взаємин цього періоду виступили наукові співробітники Інституту історії України НАНУ *Т.Чухліб* та *А.Гурбик*.

Із проблемною доповіддю про національну політику угорського уряду щодо закарпатських комітатів Австро-Угорщини в кінці XIX – на початку XX ст. виступив завідувач кафедри нової й новітньої історії та історіографії УжНУ професор *І.Мандрик*. Доповідач відзначив, що твердження про насильницьку мадяризацію на Закарпатті в цей період є значним перебільшенням і досить переконливо аргументував свій висновок.

Під час роботи конференції (15 квітня) відбулося підписання Договору про наукове співробітництво між Інститутом історії України НАНУ та Інститутом історії Угорської академії наук. Документ підписали академік *В.Смолій* та професор *А.Пок*. Крім того, було створено Комісію істориків України та Угорщини, до складу якої ввійшло 14 науковців (по 7 від кожної сторони). Головою української частини комісії обрано професора *С.Віднянського*, угорської – професора *І.Фодора*.

Окреме засідання конференції присвячувалося розглядові складних питань українсько-угорських відносин часів Першої та Другої світових воєн. Новаторськими за постановкою проблем були доповіді *Ф.Полмана* („Військові цілі Австро-Угорської монархії в Першій світовій війні та Україна”), *М.Несука* („Взаємовідносини УНР і Австро-Угорщини під час мирних переговорів у Бресті”) та *А.Біро* („Угорські солдати й партизани в Україні в роки Другої світової війни”). Із цікавим повідомленням про нові джерела з історії українсько-угорських взаємин часів Першої світової війни виступила директор Українського науково-дослідного

інституту архівної справи та документалістики д-р іст. наук *Ірина Матяш*. Жваву дискусію викликала доповідь голови Товариства угорської інтелігенції Закарпаття *Дьордя Дупки* щодо реабілітації закарпатських угорців, репресованих 1944–1945 рр. Зауважимо, що в пункті 5 протоколу X засідання українсько-угорської змішаної комісії з питань забезпечення прав національних меншин (3–4 квітня 2001 р.) угорська сторона вимагала прийняття Україною закону про реабілітацію осіб, репресованих через національну належність, чого поки що не зроблено – проект Закону України „Про реабілітацію осіб, підданих репресіям за національною ознакою” все ще перебуває на розгляді у Верховній Раді України. Тож на конференції за згодою обох сторін було прийнято рішення підготувати звернення до вищого законодавчого органу України щодо повторного розгляду даного питання й прийняття відповідного закону.

Останній день конференції науковці присвятили характеристиці сучасних двосторонніх відносин. Започаткував обговорення професор *Дмитро Ткач* (“Особливості становлення українсько-угорських міждержавних відносин”). Із доповідями “Закарпаття в системі міждержавних відносин України й Угорської Республіки” та “Українсько-угорське транскордонне співробітництво: можливості й пріоритети” виступили *Іванна Бабинець* та *Єва Кіш* (Ужгород). Було відзначено, що українсько-угорське співробітництво має сталу історичну традицію, яка сягає часів Київської Русі та Угорського королівства, спільну історію, активні людські контакти, адже Закарпаття впродовж століть входило до складу Угорської держави. Актуальність українсько-угорського співробітництва посилюється ще й тим, що Угорщина є членом ЄС. Таким чином, українсько-угорський державний кордон став “східними воротами” ЄС. Посилений інтерес Угорщини до Закарпаття й угорської меншини краю, як відзначила *І.Бабинець*, пояснюється тим, що саме на території області проживає 151,5 тис. угорців з-поміж 156,6 тис. у межах усієї України. На сучасному етапі актуальним є вирішення та розгляд таких питань, як перспективи розвитку транскордонного співробітництва та суспільно-політичний і духовно-культурний розвиток угорської меншини Закарпаття. У контексті характеристики українсько-угорського транскордонного співробітництва *Є.Кіш* відзначила, що Україна ще не готова вступити до ЄС.

Підсумовуючи роботу форуму *А.Пок* (заступник директора Інституту історії Угорської академії наук) відзначив, що серед дискусійних проблем, які порушувалися на конференції, можна виділити питання щодо національних меншин, а саме угорської в Закарпатській області, адже дане питання має як політичні, так і історичні особливості. Спільним завданням для угорської та української сторін повинно стати належне забезпечення культурно-духовних потреб угорців, які проживають в Україні. Угорський учений наголосив, що й українці, і угорці Закарпаття є громадянами України – будь-яке протиставлення може зашкодити дружнім відносинам між нашими державами. На завершення *А.Пок* від імені угорської делегації подякував за гостинність, плідну співпрацю, приємні враження, отримані в столиці України, і запевнив, що сподівається на поглиблення співпраці, а надто в рамках новоствореної Комісії істориків України та Угорщини.

Від імені істориків УжНУ за можливість узяти участь у роботі конференції подякував професор *І.Мандрик*, а від Демократичної спілки угорців України – заступник голови спілки, заступник генерального директора Національного Києво-Печерського історико-культурного заповідника *Тібор Вашш*, який організував для учасників заходу екскурсію в лавру.